

RS za kulturno dediščino, opravila zaščitno arheološko izkopavanje najbolj ogroženega dela grobišča. Lastnik nam je na tem delu njeve prijazno omogočil popolno svobodo delovanja.

Izkopavanje pod vodstvom mag. Irene Sivec je potekalo med 7. in 14. aprilom. Pri umestitvi izkopnega polja v izmeri 21 x 11 m je bila za vodilo lega že odkritega groba. Kmalu so se pokazali še obrisii drugih grobov, večinoma že takoj po odstranitvi ornice. V mejah izkopa smo skupno dokumentirali 33 grobov, med katerimi večinoma sodi v čas 1. in 2. stoletja n. št. Nekako v konec 4. stol. sodijo zgolj dve bronasti zapestnici s kačjimi glavnicami in afriška oljenka, ki domnevno izvirajo iz uničenih grobov.

Pri vseh dokumentiranih pokopih gre za žgane grobove, ki nastopajo v treh oblikah: 1. preproste grobne jame okrogle ali ovalne oblike, vkopane v sterilno ilovico in včasih obdane, pa tudi pokrite z apnenčasto ali laporno ploščo, 2. pravokotne grobne jame obdane s tegulami, 3. pravokotne in brez uporabe malte zidane grobnice, pokrite z večjimi kamnitimi bloki. V grobnih jamah so bili običajno izdatni ostanke žganine, med prdatki pa se pojavlja keramično posodje (lonci, vrči, oljenke, čaše, skleda), oljenke in steklo (balzamariji, čaše, žara), fibule (močno profilirane) in ostali bronasti predmeti (vijček), železni predmeti (nož, kresilo) pa tudi nekaj slabše ohranjenih novcev. Veliko grobov je bilo že v preteklosti izropanih, zlasti tistih, ki so bili zidani in pokriti z velikimi bloki, saj so nakazovali bogat grobni inventar. Nedotaknjeni so ostali le tisti, ki se nam danes kažejo kot enostavno vkopani v ilovnato zemljo.

Materialna kultura izkopanih predmetov je značilna za obdobje 1. in 2. stoletja, pri čemer bi poleg nekaj uvoženih oljenk, posodic ter steklenih predmetov, poudarili veliko raznolikost oblik in način izdelave domače lončarske tradicije, ki ima svoje korenine še v prazgodovinskem izdelovanju lončenine, tipičnem predvsem za dolenski prostor (bikonični lonci z rebri na vratu).

Sodeč po konturah terena se območje grobišča širi po pobočju navzdol proti nižji terasi nad cesto, pa tudi vzhodno in zahodno od izkopnega polja, zato bo Mestni muzej še naprej spremljal izrabo ožjega območja najdišča, da bi preprečil uničenje sicer izredno dobro ohranjenih najdb.

Podlipoglav, grob 18.

Legra grobišča v Podlipoglavu je posebej zanimiva iz prometnega vidika, saj leži ob alternativni povezavi ljubljanskega območja z Zasavjem in Dolensko. Ta vodi iz Sostrega proti Podlipoglavu, kjer se cepijo poti proti litijskim hribom mimo Javorja ter proti Brezju in dalje proti Magdalenski gori. V ožji okolici proti Ljubljani poznamo veliko prazgodovinsko gradišče in grobišče na Molniku, severovzhodno od najdišča pa sta znani gradišči pri Zagradišču in Češnjevcu. Nekoliko vzhodno so na Javorju konec prejšnjega stoletja kopali prazgodovinsko grobišče, kjer so našli tudi na rimske grobove s podobno časovno in kulturno opredelitvijo, kot so le ti iz Podlipoglava. Najdbe iz antičnega obdobja so sicer na tem območju redke. V starejši literaturi se omenjajo rimske žare, najdene ob cerkvi sv. Lenarta v Sostrem, znana pa sta tudi reliefni in napisni kamen, vzdana v cerkev sv. Marka v Zavogljju. Le deloma so bili raziskani ostanke poznoantičnega kastela pri Zalogu, blizu sotočja Ljubljanice in Save. Poznoantične ostanke so izkopali tudi na Marječku, hribu, ki leži takorekoč nasproti grobišču v Podlipoglavu.

Andrej Gaspari

149

Naselje: Podlisc

Občina: Trebnje

Ime: p. c. sv. Križa na Liscu

Področje: UA

Vrsta dela: 6, 7

Na pobudo vaščanov Zagorice pri Dobrničju in župnijskega urada Dobrnič je v letu 1997 stekla obsežna obnova cerkve sv. Križa na Liscu, ki se v virih prvič omenja leta 1526 v popisu kranjskih cerkvenih dragocenosti. Zanimivo je, da se v tem popisu tako kot danes cerkev navaja s patrocinijem sv. Križa, Bizancijev popis iz leta 1581 in Valvasor pa omenjata na Liscu cerkev sv. Nikolaja. Ali se je patrocinij spreminjal, ali pa se patrocinij sv. Nikolaja, kar je verjetneje, veže na razvaline cerkve, ki so še danes vidne nad zaselkom Lisec, jugozahodno od cerkve sv. Križa.

Pred pričetkom del smo opravili raziskave stavbne lupine, ki v tlorisu obsega pravokoten prezbiterij s križno grebenastim obokom, pravokotno ladjo, obokano z potlačeno banjo z oprogami, zvonik na južni strani ladje in vhodno lopo na zahodni. V zvezi s stavbno zgodovino oziroma prvotno cerkvijo je pomembno predvsem odkritje ostankov dveh plasti gotških fresk na slavoločni in severni steni. Glede na to, da je starejša plast nastala v začetku 15. stoletja, in ker slavoločna odprtina še nima posnetih robov, je mogoče sklepati, da imamo opravka še z ostankom romanske cerkve, denimo iz 13. ali 14. stoletja, ko se je v slovenskih deželah razširilo čaščenje sv. Križa. Od te prvotne cerkve so se ohranili le del slavoločne stene in vzdolžni steni, medtem ko je bila zahodna, ki je stala približno na mestu, kjer se danes ladijski steni stanjšata, podrti. Cerkev so podaljšali proti zahodu verjetno v poznem 17. stoletju, ko so namesto prvot-

nega oltarnega prostora, katerega obliko bodo odkrile šele arheološke raziskave, zgradili pravokoten prezbiterij in zvonik. Izrazito vdolžno usmerjeni ladijski prostor so verjetno pokrili z ravnim lesenim stropom. Slednjega so odstranili okoli sredine 19. stoletja, ko so ladjo obokali s potlačeno banjo z oprogami in zgradili vhodno lopo. Sočasno so temeljito obnovili tudi oltar in prižnico, ki so jo namestili v severovzhodni kot ladje tik ob slavoloku. Zaradi odkritja fresk smo prižnico, ki je brez posebne likovne vrednosti, začasno premestili pod pevski kor. Po odstranitvi njenega zidanega podstavka smo pod današnjim betonskim tlakom v ladji naleteli na prvotni nivo tlaka oziroma na dve plasti apnenega estriha, ki bo ob morebitnih arheoloških raziskavah pokazal obseg prvotne cerkve. Malo pred drugo svetovno vojno je cerkev doživela zadnjo večjo obnovo.

Med odkritji so gotovo najpomembnejše freske, zlasti starejša plast, ki se je fragmentarno ohranila na slavoločni steni in prikazuje oznanjenje v običajni kompoziciji, se pravi na levi strani angel z napisnim trakom, na desni Marija. Žal sta zaradi predelav slavoločne stene oba obraza poškodovana, kljub temu pa je mogoče freske, sicer povprečne kvalitete, vsaj približno časovno in stilno opredeliti. Posebno pomenljive so frizure s svetlimi prameni, mehko gubanje oblačil, zlasti angela, bordura in ne nazadnje tudi kolorit (žgana siena, zelena zemlja, bela), ki freske uvrščajo v bližino del t.i. goriških (furlanskih) slikarjev, ki so v osrednji Sloveniji delovali ob koncu 14. in v začetku 15. stoletja. Približno stoletje kasneje so cerkev ponovno poslikali. Pravzaprav gre le za en prizor na severni ladijski steni tik ob slavoloku. V šabloniranem okviru so upodobljene celopostavne sv. Apolonija, Marjeta, Marija z otrokom in za zdaj še nespoznavna svetnica. Oblikovanje figur, zlasti obrazov, kaže skromne slikarjeve zmožnosti, zato freske ni mogoče nadrobneje stilno in delavniško opredeliti. Je pa zanimivo, da smo del šabloniranega okvira našli tudi v zahodnih partijah vzdolžnih sten prvotne ladje, vendar je bil izveden v obliki sinopije, kar narekuje domnevo, da so načrtovali poslikavo celotne ladje.

Povod za obnovo cerkve so bili predvsem dotrajana strešna kritina (pločevina), dotrajani leseni nosilci ladijskega oboka in odpadajoč omet. Tako so obnovitvena dela zajela zamenjavo lesene strešne konstrukcije in kritine, in sicer z opečnim bobrovcem, odstranitev starih ometov in izvedbo novih, odstranitev starega oboka v ladji in izvedbo novega v enaki obliki in z enakimi materiali ter beljenje notranjščine. Dela sta zadovoljivo opravila Gradbeništvo Zupančič in Tesarstvo Bajc iz Trebnjega.

Robert Peskar

150

Naselje: Podmelec

Občina: Tolmin

Ime: ž. c. Marijinega vnebovzjetja

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 6, 7

Leta 1997 je restavrtor Momo Vuković s sodelavci nadaljeval z odkrivanjem in prezentacijo stenske poslikave v cerkveni ladji. Dokončno so bile odkrite freske na južni, severni ter slavoločni steni. Z odstranitvijo prizidanih lizen na južni steni ladje se je že lani odkriti prizor pregreh obogatil z naslikanim zamreženim oknom, za katerim so ujete podobne pogubljenih. Drugo stran kompozicije pa dopolnjuje personifikacija pregrehe svetoskrunstva / SACRILEGIUM/ ter le delno ohranjen napis /HIC NULLUS OR.../. Ta pregreha sicer ne spada v običajni repertoar sedmih pregreh, vendar so jih s časom po potrebi tudi spreminjali. Žal je predrtje nove okenške odprtine poškodovalo osrednji del poslikave, tako da lahko samo ugibamo, kakšna je bila celotna kompozicija poslikave.

Nič bolje se ni godilo prizoru na severni steni ladje. Izgubljena je osrednja podoba Kristusa v prizoru Zadnje sodbe, pod odstranjenimi lizenami pa se je ohranila skupina blaženih in angelov na Kristusovi desni strani. Zanimiv je napisni trak, ki poteka iz trobente angela in sicer od desne proti levi. Tej smeri sledi tudi napis: "AD IUDICIUM" in nekoliko višje "BENEDICTI PATRIS MEI".

Delno ohranjen napis s kronogramom pod poslikavo pa se glasi: "UN TERRIBILI IUDICIO A MORT/ E/... LJ" /v zadnjem času se je nekaj teh že odkritih črk zbrisalo/.

Poslikava na severni steni ladje izdaja precejšnje razlike v kvaliteti izvedbe, tako da je kar težko verjeti, da je isti slikar nerodno upodobil npr. noge celopostavnih figur in obenem kar se da pretanjeno naslikal doprsne figure vstajajočih iz groba.

Na severni steni ladje se je pod ometom pokazala tudi manjša stenska slika Binkošti, ki je delo istega avtorja. V tej steni je bila odkrita in prezentirana še krstilna niša.

Na slavoločni steni se je delno ohranil prizor Oznanjenja. To poslikavo pa je izvedel slikar, ki je 1718. leta poslikav celoten prezbiterij. Da pa sta bili poslikavi v prezbiteriju in ladji izvedeni istočasno, dokazuje tudi fresko omet, ki enotno prehaja s slavoločne stene na steno ladje.

V letu 1998 je restavrtorska delavnica, ki jo vodi prof. Momo Vuković, nadaljevala s prezentacijo odkritih stenskih poslikav v ladji, z odkrivanjem poslikanih polj na slavoločni steni ter z utrjevanjem že pred leti odkritih fresk v prezbiteriju. Na svodu slavoloka je bil na novo odkrit motiv Sonca in Lune, najzanimivejši del pa je v slavoločno steno vzdignjena poslikava (motiv je zasukan za 90 stopinj), ki po vsej verjetnosti predstavlja enega od cerkvenih učiteljev in je kvaliteten primer likovnega izraza 15. stol. pri nas. K temu naj dodamo še nekaj izsledkov, ki bi lahko osvetlili izvor poslikave v cerkveni ladji. Naključno so delavci zavo-da ob pregledu fotodokumentacije, ki jo hrani tržaški Sopritendenz per i B.A.A.A.A. s del Friuli Venezia Giulia, naleteli na fotografijo poslikanega stropa ladje v cerkvi sv. Antona v Kobaridu. Posnetek je nastal leta 1921 kot dokumentacija poškodovanih spomenikov med 1. svetovno vojno. Na fotografiji je moč